

JACEK BIESIADA, BEATA LATOSIŃSKA*

Polska Bibliografia Literacka **– od wydań tradycyjnych** **do internetowej bazy danych**

Trudne początki

27 listopada 1948 r. to początek dziejów nie tylko poznańskiej Pracowni Bibliograficznej Instytutu Badań Literackich¹, bo tak brzmiała jej pierwotna nazwa, ale jednocześnie *Polskiej Bibliografii Literackiej* (dalej: PBL), gdyż dla opracowywania jej roczników placówka ta została utworzona². Na ten dzień ówczesny dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu i profesor Uniwersytetu Poznańskiego Stefan Vrtel-Wierczyński zwołał pierwsze zebranie organizacyjne. Od wielu lat był propagatorem bibliografii literackiej, zabiegał o podjęcie prac nad jej realizacją. Dowodzą tego liczne prace w jego dorobku naukowym, w tym rozprawa habilitacyjna *Bibliografia, jej istota, przedmiot i początki* (Lwów 1923). We wspomnianym zebraniu uczestniczyły pracownice Biblioteki Uniwersyteckiej – J. Formanowicz, F. Kuźdowicz i M. Michałowska oraz studentki polonistyki – C. Omiljanowicz (Szokowa), K. Tokarżówna i T. Tyszkiewicz. Kolejne cztery osoby – E. Busz (Aleksandrowska), I. Litwiakówna, J. Maciejewski i E. Mendelska, wzięły udział w pierwszym zebraniu o charakterze roboczym 8 grudnia tegoż roku³.

* Jacek Biesiada (bj.biesiadowie@gmail.com), Beata Latosińska (beata.latosinska@ibl.waw.pl), Instytut Badań Literackich PAN, Poznań

¹ Instytut Badań Literackich został włączony w struktury Polskiej Akademii Nauk w roku 1952, „Monitor Polski” 1952 nr A-63 poz. 953.

² O powstaniu Pracowni i pracach nad kształtem PBL zob.: J. Czachowska, *Rozwój bibliografii literackiej w Polsce*, Wrocław 1979, s. 123–152; K. Tokarżówna, T. Tyszkiewicz, E. Ziolkowa, „Polska bibliografia literacka”. *Prehistoria – historia – teraźniejszość*, „Roczniki Biblioteczne”, R. 28: 1984, z. 1/2, s. 59–71. Głównie w oparciu o oba powyższe źródła powstała ta część artykułu.

³ W latach 1948–1954 w Pracowni zostały zatrudnione następujące osoby: Elżbieta Busz (Aleksandrowska, pracowała do 1952), Janina Formanowicz (do 1976), Barbara Karelusówna (do 1986), Teresa Kwiekowa (do 1988), Maria Krystyna Maciejewska (do 1984), Jarosław Maciejewski (do 1951), Krystyna Marek-Schöneichowa (do 1989), Ewa Mendelska (do 1984), Celina Omiljanowicz (Szokowa, do 1952), Kornel Szymanowski (do 1988), Józefa Świdorska (do 1964), Krystyna Tokarżówna (do 1987), Teresa Tyszkiewicz (do 1990), Krystyna Witkowska (do 1986), Ewa Ziolkowa (do 1985). W kolejnych latach zostali zatrudnieni i pracowali lub nadal pracują: Stanisław Wróbel (1974–2013), Jacek Biesiada (1976–2013), Zyta Szymańska (1981–1983, 1989–2016), Lucyna Dyczkowska (1983–1987), Jerzy Kandziora (1983–2008), Małgorzata Szku-

Przed przystąpieniem do pracy nad pierwszym rocznikiem Wierczyński przeszkolił zespół w zakresie poprawności zapisu bibliograficznego i zapoznał z podstawowymi założeniami bibliografii literackiej, które opracował wiele lat wcześniej. Przedstawił je w referacie *Sprawa bibliografii literackiej czasopism polskich* wygłoszonym w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk (dalej: PTPN) dnia 4 października 1930 r.

Najważniejsze z nich to m.in.: „Bibliografia powinna wyczerpująco i systematycznie zebrać:

- 1) Materiał historycznoliteracki i krytyczny.
- 2) Literaturę piękną (wiersz i prozę), o ile ukazała się na łamach czasopism [...].
- 4) Obok literatury polskiej uwzględni nadto literaturę obcą [...].
- 5) Dla wyczerpania kwestii i zaokrąglenia całości, sięgnie do najważniejszych przynajmniej czasopism zagranicznych i wyłowi z nich polonica literackie. Źródłami bibliografii będą: a) czasopisma w ścisłym tego słowa znaczeniu i t.zw. wydawnictwa ciągle [...]; b) dzienniki (ważniejsze), w których niejednokrotnie znajdują się rzeczy bardzo cenne (prace i utwory piór pierwszorzędnych), godne zarejestrowania w bibliografii; c) wydawnictwa zbiorowe”⁴.

Zebrane w dużej liczbie zapisy bibliograficzne do rocznika 1948 zweryfikowały powyższe założenia, które okazały się nie dość precyzyjne. Pierwszym problemem było traktowanie wypowiedzi pisarzy, które miały formę np. felietonu czy eseju, jako prozy. Drugi dotyczył zagadnień związanych z teatrem, filmem i naukami pomocniczymi, a przede wszystkim z życiem literackim, które to pojęcie, jak się okazało, było bardzo pojemne. Profesor opracował więc nową instrukcję w 1951 r.

W lutym 1949 r. Wierczyński przesłał projekt kompozycji bibliografii Dyrekcji Instytutu Badań Literackich (dalej: IBL), która zaapelowała o udział w szerokiej nad nim dyskusji. Pierwsze spotkanie na ten temat odbyło się 17 września 1949 r. w Warszawie. Większość uczestników opowiedziała się za podziałem PBL na dwie części – Teksty i Opracowania. Na konferencji w Poznaniu 29 października doprecyzowano szczegóły, Profesor przedstawił podział części Opracowania oraz przyjęto schemat układu całej bibliografii⁵. Kierując się podjętymi ustaleniami w czerwcu 1950 r. ukończono redakcję rocznika 1948.

dlarska (1984–1989 i od 1995), Anna Ziomek-Miarkowska (od 1985), Lidia Bronowicka-Trybuś (1986–1990), Grzegorz Kubski (1986–1991), Grażyna Pawlak (1986–2002), Izabela Hojdis (od 1987), Aleksandra Włoszczyńska (od 1987), Barbara Adam (Tyszkiewicz, 1988–1990), Beata Strycharz (Latosińska, od 1988), Beata Domosławska (od 1989), Katarzyna Gmerek (1991–1992).

⁴ S. Wierczyński, *Sprawa bibliografii literackiej czasopism polskich*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, R. 4: 1930, s. 63–65.

⁵ Szczegółowe propozycje zmian oraz schemat układu bibliografii zob.: J. Czachowska, op. cit., s. 128–129.

Piotr Grzegorzczak, krytyk literacki i bibliograf, któremu przesłano maszynopis bibliografii, pozytywnie ocenił jej zasięg, zakres i precyzję zapisów. Zarzucił natomiast zbyt małą selekcję i zakwestionował układ działów. Między innymi to ostatnie zagadnienie było tematem konferencji bibliograficznej w Poznaniu 20 maja 1951 r. Sformułowane w toku dyskusji poprawki zostały przyjęte i po ich wprowadzeniu jesienią 1951 r. ukończono drugą redakcję PBL 1948.

Tymczasem dyskusja nad kompozycją trwała nadal. Na kolejnym zebraniu odbytym 15 stycznia 1952 r. w Warszawie postanowiono, by w układzie literatur obcych na pierwsze miejsce wysunąć Literatury narodów ZSRR, a pozostałe umieścić w porządku alfabetycznym. Nadto redaktor naukowy Barbara Rafałowska zażądała usunięcia z listy źródeł kilkudziesięciu czasopism oraz kilku haseł osobowych. Wierczyński próbował przeciwstawić się tym zaleceniom, a ostateczna decyzja zapadła w IBL 27 listopada 1952 r. Uwzględniając powyższe postanowienia, rocznik 1948 zredagowany został po raz trzeci i przesłany do drukarni w grudniu 1953 r. Ukazał się w październiku 1954 r. nakładem Wydawnictwa Polskiej Akademii Nauk im. Ossolińskich we Wrocławiu.

Ewolucja PBL

Do pierwszego opublikowanego rocznika opracowano z autopsji 352 czasopisma, z których wyekscerpowano około 19 500 zapisów. Układ działów, który był przedmiotem kilkuletnich dyskusji, polemik i ścierających się stanowisk, przedstawia się następująco:

TEKSTY: I. Literatura polska; II. Literatury obce.

OPRACOWANIA: I. Literatura polska: 1. Historia literatury i krytyka literacka: Ogólne (Kontakty kulturalne z zagranicą. Literatura dla dzieci i młodzieży. Literatura ludowa. Opracowania ogólne i podręczniki. Zagadnienia specjalne). Od średniowiecza do połowy XVIII w. Oświecenie, romantyzm, pozytywizm. Naturalizm, Młoda Polska. Dwudziestolecie międzywojenne. Literatura współczesna; 2. Teoria literatury i krytyki. Językoznawstwo; 3. Nauki pomocnicze: Archiwistyka. Bibliografia i bibliologia; 4. Teatr i film: Historia. Teoria i organizacja. Teatry ochotnicze. Teatr dla dzieci i młodzieży. Teatry polskie i ich repertuar w roku 1948. Ludzie teatru. Film; 5. Organizacja nauki o literaturze: Ogólne. Instytuty i towarzystwa naukowe. Szkoły wyższe. Dydaktyka literatury i języka polskiego w szkołach.

II. Literatury obce.

Skorowidz osobowy. Skorowidz przedmiotowy.

Ponadto rocznik zawiera w części wstępnej: Objasnienia układu i metody; Spis źródeł bibliograficznych; Spis skrótów czasopism; Spis skrótów i znaków bibliograficznych.

W części TEKSTY w każdym dziale poświęconym danej literaturze w jednym porządku alfabetycznym znajdują się hasła osobowe podmiotowe i antologie. Hasło osobo-

we tworzą zapisy: 1. książek, 2. wierszy, 3. prozy, 4. tekstów paraliterackich. Zapis każdej antologii jest wzbogacony adnotacją zawierającą opis jej zawartości.

W części OPRACOWANIA w dziale Literatura polska w poddziale Historia literatury i krytyka literacka poszczególne okresy literackie zawierają zapisy o charakterze ogólnym oraz uporządkowane alfabetycznie hasła osobowe przedmiotowe z materiałami dotyczącymi życia i twórczości pisarza, jego kultu, wywiadami, a także recenzjami wydanych książek. Zapisy, których tytuł jest metaforyczny, nie dość jasny, są opatrywane adnotacją przybliżającą ich tematykę. W Literaturze współczesnej wyodrębnione jest hasło Życie literackie, a w nim zgrupowane zapisy materiałów dotyczących poszczególnych regionów Polski, klubów literackich, konkursów i nagród, kontaktów z zagranicą i spraw zawodowych literatów. W obu częściach bibliografii w działach Literatury obce poszczególne literatury uporządkowano alfabetycznie, lecz zgodnie z zaleceniem, jako pierwsze są Literatury narodów ZSRR. Kompozycja każdej literatury obcej jest identyczna z kompozycją literatury polskiej, jeśli oczywiście taka potrzeba wynika z zebranego materiału.

W kolejnym tomie zawierającym materiał z 1947 r. (wyd. 1956), zachowując zastosowane w poprzednim roczniku metodologię, zasady doboru i układ działów, dokonano tylko nieznacznej zmiany nazw okresów literackich.

Nowością trzeciego tomu, obejmującego przełomowe lata 1944/1945 (wyd. 1957), są opisy zawartości pierwszych wydań zbiorów poezji, nowel i opowiadań, natomiast kompozycja działów pozostała bez zmian, podobnie jak w dwóch kolejnych rocznikach – 1946 i 1949 (wyd. 1958). W pierwszym z nich do zmian należy zaliczyć usunięcie Językoznawstwa, a przede wszystkim „uwzględnienie bez ograniczeń poloników zagranicznych wydanych w postaci druków zwartych (książek, broszur)” – napisał Wierczyński w Słowie wstępnym.

Po ukazaniu się PBL za rok 1947 Dyrekcja IBL zaleciła wydanie już przygotowanych roczników – 1944/1945, 1946 i 1949, zaniechanie prac nad dalszymi i rozpoczęcie opracowywania bieżącego – za rok 1956⁶.

Bibliografia za rok 1956 (wyd. 1960), której zakres i zasięg pozostały bez zmian w stosunku do tomów wcześniejszych, otworzyła nową serię roczników. Duże zmiany dotyczyły kompozycji, która była powielana przez kilkanaście kolejnych roczników, nieznacznie tylko modyfikowana. Całość materiału jest w nim podzielona na trzy części: I. Teoria literatury. II. Historia literatury: Literatura polska; Literatury obce (w porządku alfabetycznym). III. Teatr i film. W części Teoria literatury materiał został uporządkowany według zagadnień. Dział Literatura polska podzielony na: Część ogólną i Część szczegółową.

Część ogólna: (wyodrębnione okresy literackie); Bibliografia; Czasopiśmiennictwo;

⁶ Tomy PBL za lata 1950/1951, 1952/1953 i 1954/1955 zostały wydane odpowiednio w 1967, 1972 i 1978.

Dydaktyka literatury polskiej; Kontakty literatury i kultury polskiej z zagranicą; Literatura dla dzieci i młodzieży; Literatura regionalna; Pisarstwo chłopskie; Przysłowia; Zagadnienia specjalne; Życie literackie; Życie literackie na emigracji; Życie naukowe.

Część szczegółowa zawiera utwory anonimowe i antologie oraz w układzie alfabetycznym hasła osobowe z zapisami materiałów podmiotowych i przedmiotowych. W każdej z literatur obcych zastosowano identyczny układ jak w literaturze polskiej, jeśli oczywiście taka potrzeba wynikała z zebranego materiału. W części Teatr i film (ta część od rocznika 1959 do 1965 miała tytuł: Teatr) dodane są Kontakty teatralne z zagranicą. Dwa poddziały – Teatr radiowy oraz Teatr telewizyjny były nowością rocznika 1957 (wyd. 1962)⁷.

Wyjątkowym okazał się tom za rok 1959 (wyd. 1964), był bowiem ostatnim opracowanym pod kierunkiem prof. S. Vrtela-Wierczyńskiego, który zmarł 3 lutego 1963 r. Odtąd redaktorami następnych roczników byli kolejno członkowie Pracowni, a jej kierowniczką została J. Formanowicz.

W roczniku 1966 (wyd. 1969) został poszerzony zakres rejestrowanych materiałów. Do haseł osobowych dodano zapisy płyt z nagraniami utworów literackich. W dziale teatralnym odnotowano wszystkie premiery teatrów dramatycznych i lalkowych, także te pozbawione recepcji prasowej. Zamiast rejestrowanych dotąd tylko filmów powstałych w oparciu o utwory literackie lub na podstawie scenariuszy napisanych przez literatów, w dziale poświęconym filmowi zawarty został pełen wykaz zrealizowanych długometrażowych filmów fabularnych dla kin i dla telewizji. Podobnie postąpiono w stosunku do słuchowisk radiowych i teatrów telewizji. Od tego rocznika część III ma tytuł: Teatr, film, radio, telewizja.

Bibliografia za rok 1968 (wyd. 1971) po raz pierwszy została podzielona na cztery części: I. Teoria literatury; II. Literatura polska; III. Literatury obce; IV. Teatr, film, radio, telewizja. W części II wydzielono działy: Historia literatury; Literatura współczesna (tu Życie literackie); Zagadnienia specjalne; Organizacja nauki o literaturze; Hasła szczegółowe: Utwory anonimowe i ulotne. Antologie i zbiory. Hasła osobowe. Taka kompozycja działów bibliografii pozostawała niezmienną do rocznika 1988 (wyd. 2000).

Wyżej przedstawiono najistotniejsze zmiany na przestrzeni kilkudziesięciu roczników, głównie w zakresie i zasięgu bibliografii oraz kompozycji jej działów. Do stałych elementów należą m.in.: materiały krytyczne dołączane do zapisów książek, spektakli teatralnych, słuchowisk radiowych, widowisk telewizyjnych i filmów, opisy zawartości pierwszych wydań zbiorów poezji, opowiadań, nowel, dramatów i antologii oraz większości książek przedmiotowych.

⁷ Zapisy dotyczące teatru radiowego pojawiły się po raz pierwszy w PBL za lata 1950/1951, a teatru telewizji – w PBL za lata 1952/1953, lecz, jak wspomniano wyżej, zostały one opublikowane później niż PBL za rok 1957.

Podstawowym źródłem informacji dla PBL o publikowanych w Polsce książkach jest *Przewodnik Bibliograficzny*. Nierejestrowane w nim jednodniówki, almanachy, tomiki poetyckie młodych twórców przez wiele lat udostępniał nam ze swoich prywatnych zbiorów Andrzej K. Waśkiewicz – zmarły w 2012 r. poeta, eseista i krytyk literacki. Wydawany przez Instytut Sztuki PAN rocznik *Almanach Sceny Polskiej* dostarcza informacji o repertuarze teatrów zawodowych, natomiast repertuary teatrów radiowego i telewizyjnego powstają w oparciu o materiały archiwalne Polskiego Radia i Telewizji Polskiej.

Najwięcej zapisów jest pozyskiwanych w wyniku opracowywania z autopsji czasopism polskich, których zakres jest bardzo szeroki i obejmuje periodyki naukowe, literackie, społeczno-kulturalne, społeczno-polityczne, magazyny ilustrowane, pisma młodzieżowe i dziecięce, dzienniki ogólnopolskie i regionalne. Ich liczba wzrasta z każdym tomem, na co wskazuje poniższa tabela, uwzględniająca wybrane przykładowo roczniki.

Tabela 1. Liczba opracowanych czasopism i uzyskanych zapisów w wybranych rocznikach PBL

Rocznik PBL	Rok wydania	Ogólna liczba czasopism	Przybliżona liczba zapisów	Liczba obcych czasopism	Przybliżona liczba poloników
1948	1954	355	19 500	24	120
1957	1962	404	40 000	35	410
1969	1972	521	45 000	68	748
1979	1986–1987	769	57 000	98	837
1988	2000	837	65 000	110	458

Komentarz do przedstawionych w tabeli liczb opracowanych czasopism obcych i przybliżonych liczb poloników znajduje się w dalszej części artykułu.

Polonika w PBL

Potrzebę rejestrowania poloników w bibliografiach literackich akcentował Wierczyński już we wspomnianych wcześniej założeniach, przedstawionych na posiedzeniu w 1930 r. w PTPN. Nawiązał do tego także w instrukcji z 1951 r. W §6, mówiącym o źródłach bibliografii pisał, że należy uwzględniać m.in. czasopisma obce, w których mogą znajdować się literackie polonika. Natomiast w §9, poświęconym jej zakresowi zaznaczył, że trzeba uwzględniać teksty literackie i paraliterackie autorów polskich wraz z ich tłumaczeniami na języki obce⁸. Powyższe postulaty zostały zrealizowane już w pierwszym roczniku PBL – za rok 1948, w którym odnotowano m.in. 37 książek autorów polskich przełożonych na języki obce. Informacje o polonikach czasopiśmienniczych uzyskano z kilku obcych czasopism bibliograficznych. Pierwsze powojenne rocz-

⁸ Podaję za: J. Czachowska, op. cit., s. 125.

niki czerpały informacje o polonikach książkowych z pracy J. Zabielskiej *Bibliography of books in Polish or relating to Poland published outside Poland since September 1st, Vol. 1: 1939–1954* (London 1954). Dla późniejszych roczników, aż do obecnych, głównym źródłem informacji o tego rodzaju polonikach jest Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej. Na drugim miejscu należy wymienić Agencję Autorską. Cenne materiały bibliograficzne o przekładach literatury polskiej pochodzą z bibliotek narodowych byłych republik radzieckich Białorusi, Estonii i Tadżykistanu, bibliotek akademii nauk Ukrainy, Litwy i Azerbejdżanu. Przez wiele lat wykazy poloników izraelskich przysyłał bibliograf i krytyk literacki Ryszard Löw. Źródłami wiedzy o polonikach są również obce czasopisma poświęcone slawistyce oraz mające charakter bibliografii. Spisy źródeł każdego kolejnego rocznika wykazują rosnącą liczbę tych czasopism, co ilustruje tabela 1.

Polonika w PBL są przede wszystkim trwałym dokumentem światowej recepcji literatury polskiej, umożliwiają badanie popularności danego pisarza za granicą, wskazują utwór cieszący się dużym powodzeniem, określają pola zainteresowań obcych literaturoznawców tą dziedziną polskiej kultury. Wraz z zapisami przekładów na język polski utworów z literatury obcych polonika mogą stanowić materiał badawczy wzajemnych relacji. Ich obecność w bibliografii uważanej za prymarną jest istotna dla potencjalnych autorów słowników biobibliograficznych oraz planowanego leksykonu tłumaczy.

Ale zapisy te mają też wartość pozaliteracką – są dowodem wpływu ideologii w państwach byłego już obozu socjalistycznego na politykę wydawniczą. Oto wybrane przykłady. W roku 1978 kardynał Karol Wojtyła został wybrany papieżem. Już w roku następnym liczne państwa Europy Zachodniej wydały przekłady jego utworów literackich. Państwa demokracji ludowej uczyniły to kilkanaście lat później, po transformacji ustrojowej, a w przypadku republik radzieckich – po rozpadzie Związku Radzieckiego.

Rocznik 1986 odnotowuje przekłady utworów 45 pisarzy polskich na języki państw bloku wschodniego. Wśród nich nie ma żadnego pisarza związanego z opozycją demokratyczną, za to jest aż 20 członków utworzonego w 1983 r. ZLP, którego statut określał Związek jako organizację pisarzy uznających zasady socjalistycznego ustroju Polski.

W tabeli 1 zwraca uwagę znaczący spadek poloników w roczniku 1988 w porównaniu z rocznikiem 1979. Przyczynę tego zjawiska można upatrywać w dążeniach społeczeństwa polskiego w latach osiemdziesiątych do zrzucenia dyktatu ZSRR i wprowadzenia kraju do rodziny państw demokratycznych. Nie akceptując takiej sytuacji, pozostałe państwa obozu socjalistycznego połuźniły kontakty z Polską na wielu płaszczyznach, w tym i w sferze kultury. Porównanie odnotowanych w bibliografiach z 1979 (pierwsza liczba) i 1988 liczby przekładów z literatury polskiej na języki tych państw przedstawia się następująco: na język bułgarski – 43/22, czeski – 75/47, gruziński – 9/0, litewski – 17/6, łotewski – 16/3, rosyjski – 97/50, ukraiński – 57/6, węgierski – 51/17.

W objęciach cenzury

Pod pojęciem cenzury należy rozumieć nie tylko instytucję powołaną przez państwo (w Polsce – 5 VII 1946) do kontroli publikacji i widowisk pod względem politycznym i moralnym, ale w kontekście tego artykułu, także tę wyjątkową działalność prowadzoną przez redakcje czasopism, wydawnictwa, a nawet przez placówki i środowiska naukowe⁹.

Kontrolę cenzorską pierwszego tomu PBL przeprowadzała B. Rafałowska. Jak już wspomniano, we wrześniu 1952 r. zażądała usunięcia z listy źródeł kilkudziesięciu czasopism o charakterze religijnym, specjalistycznych oraz obcych, domagała się skreślenia haseł Zofii Kossak-Szczuckiej, Stanisławy Kuszelewskiej, Barbary Sowińskiej, Mariana Spychalskiego, Kazimierza Wierzyńskiego oraz pisarzy jugosłowiańskich. Wierzyński w liście do Dyrekcji IBL kwestionował słuszność tych żądań. Twierdził, że wyselekcjonowanie tak dużej liczby czasopism wywoła znaczny ubytek materiałów, natomiast za zupełnie bezzasadne uznał skreślenie hasła Z. Kossak-Szczuckiej w sytuacji, gdy w tymże roku 1948 oficjalne wydawnictwa krajowe opublikowały 7 jej powieści. Na zebraniu w IBL 17 listopada 1952 r., m.in. z udziałem Profesora, ostatecznie wyrażono zgodę na pozostawienie kilku czasopism z listy zaproponowanych do selekcji oraz zaakceptowano usunięcie haseł pisarzy wskazanych przez B. Rafałowską¹⁰.

Decyzją Urzędu Kontroli Prasy w roczniku 1948 zakwestionowano hasła 40 pisarzy emigracyjnych, którzy podpisali uchwałę Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie podjętą 14 czerwca 1947 r.¹¹, zalecającą „nieogłaszanie w pismach i wydawnictwach kierowanych przez władze narzucone, utworów swoich, dawnych i nowych”¹². Oprócz nich wskazano do usunięcia hasła także innych autorów, m.in. Juliusza Kadena-Bandrowskiego, Witolda Gombrowicza, Marii Kuncewiczowej, Stanisława Jerzego Leca, Józefa Łobodowskiego, Czesława Miłosza, Adolfa Nowaczyńskiego, Sergiusza Piaseckiego, Melchiora Wańkowicza oraz kilkunastu pisarzy obcych, m.in. André Gide’a, Johna Boyntona Priestleya i Franza Werfla. Żądania dotyczyły również niepodawania nazwisk tych pisarzy w innych kontekstach, np. jako tłumaczy. Urząd cenzorski domagał się także usunięcia z tego rocznika wszystkich zapisów książek opublikowanych w wydawnictwach katolickich – Pallotinum, oo. Karmelitów, oo. Jezuitów i Silesianum, oraz materiałów z „Tygodnika Warszawskiego”, „Znaków Czasu” i „Kalendarza Warszawskiego”.

⁹ Ta część artykułu powstała głównie w oparciu o dwie prace: J. Czachowska, *Zmagania z cenzurą słowników i bibliografii literackich*, [w:] *Piśmiennictwo, systemy kontroli, obiegi alternatywne*, pod red. J. Kosteckiego i A. Brodzkiej, t. 2, Warszawa 1992, s. 214–236; K. Tokarzówna, *Cenzura w „Polskiej Bibliografii Literackiej”*, [w:] *ibidem*, s. 237–250.

¹⁰ Pełną listę czasopism zaleconych do wyselekcjonowania oraz decyzją zebrania pozostawionych, zob.: J. Czachowska, *Rozwój bibliografii...*, s. 131–132.

¹¹ Listę sygnatariuszy zob.: K. Tokarzówna, *op. cit.*, s. 240.

¹² Cyt za: M. Danilewicz Zielińska, *Szkice o literaturze emigracyjnej*, Wrocław 1992, s. 141.

W rocznikach 1947 i 1944/1945 w zasadzie obowiązywała ta sama lista cenzorskich zapisów na autorów i czasopisma, chociaż zbliżająca się odwilż spowodowała nieznaczne ustępstwa w tym pierwszym. Zgodzono się na uwzględnienie wyeliminowanych wcześniej trzech czasopism katolickich oraz przywrócenie haseł osobowych J. Kadena-Bandrowskiego, M. Kuncewiczowej, A. Nowaczyńskiego, S. Piaseckiego oraz A. Gide'a i J.B. Priestleya.

Gdy tom za lata 1944/1945 był już w drukarni, Wierczyński, zachęcony zmieniającą się sytuacją polityczną, zwrócił się do ówczesnego redaktora naukowego Witolda Suchockiego z prośbą o wyrażenie zgody na przywrócenie materiałów zakwestionowanych przez cenzurę i opublikowanie ich w formie dodatku do rocznika. Pozytywna odpowiedź nadeszła bardzo prędko. Dodatek mający 40 stron obejmuje 683 pozycje. Zawiera zapisy z kilku usuniętych wcześniej czasopism, informacje o książkach wydanych poza krajem w języku polskim i w przekładach, hasła osobowe m.in. 17 sygnatariuszy uchwały londyńskiej.

Tomy 1946 i 1949 ukazały się bez ingerencji cenzury. W drugim z nich jest „Dodatek za lata 1944/49”, głównie z materiałami usuniętymi z tomów za lata 1948 i 1947. Na jego 94 stronach znajdują się informacje o blisko 250 książkach-polonikach, o utworach wyekscerpowanych z 41 czasopism polskich i 12 obcych, lecz brak z prasy emigracyjnej, na które cenzorski zapis nie został anulowany. Na liście źródeł znalazła się ona po raz pierwszy w tomie za lata 1950/1951 i odtąd była uwzględniana w każdym następnym.

Po roku 1956 Instytut zaprzestał działań cenzorskich, wręcz przeciwnie, wspólnie z autorami i redaktorami kwestionował decyzje Urzędu Kontroli, co niejednokrotnie kończyło się pozytywnie. Tak np. było, gdy w wyniku działań Dyrekcji IBL wycofano się z żądań likwidacji w rocznikach 1968 i 1969 haseł m.in. Henryka Grynberga, Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Mariana Hemara, Leopolda Tyrmanda i Stanisława Wygodzkiego. Gdy jednak cenzura trwała przy swojej decyzji, usuwano hasła osobowe, zapisy książek, a nawet tytuły, które zastępowano adnotacjami.

Duży konflikt z Urzędem Kontroli wywołało pojawienie się w roku 1976 niezależnego ruchu wydawniczego, obejmującego druki zwarte i czasopisma, których uwzględnianie w PBL zostało zabronione. Niektóre z czasopism wkrótce doczekały się reedycji zachodnich, np. „Zapis”, „Spotkania” i „Opinia”, „Krytyka”, „Res Publica”, „Puls”. Wykorzystując wcześniejsze ustalenia pozwalające na uwzględnianie publikacji polskich wydawanych za granicą, zapisy z tych periodyków wprowadzano do bibliografii. Niestety, zdecydowana większość tych materiałów była usuwana, tylko znikomą ich część można było odnaleźć w rocznikach 1978, 1982, 1983, 1984, 1985, w tym ostatnim odnotowano także książki. Od tomu za rok 1986 w wykazach źródeł zamieszczane są czasopisma drugiego obiegu wydawane w Polsce, co jest dowodem na likwidację cenzury, co stało się 11 kwietnia 1990 r.

Zarówno J. Czachowska, jak i K. Tokarzówna swoje publikacje, na których oparta jest ta część niniejszego artykułu, zakończyły apelem o opracowanie dwóch bibliografii zawartości literackiej – wydawnictw powstałych w obiegu niezależnym oraz czasopism emigracyjnych z lat 1945–1949. Pierwsza, niezwykle cenna, została wydana w 1999 r. i nosi tytuł *Bez cenzury 1976–1989. Literatura – ruch wydawniczy – teatr. Bibliografia* autorstwa J. Kandziory, Z. Szymańskiej przy współpracy K. Tokarzówny. Prace nad drugą, mimo upływu wielu lat, nie zostały nawet zapoczątkowane. Jej brak jest trwałym śladem istnienia PRL-owskiej cenzury.

*

PBL za rok 1988 opublikowana w roku 2000 jest ostatnim rocznikiem wydanym metodą tradycyjną. Łącznie w latach 1954–2000 ukazało się 45 roczników, obejmujących materiał bibliograficzny z lat 1944/1945–1988. Redaktorami naukowymi byli: B. Rafałowska (PBL 1948 i 1947), W. Suchodolski (1944/1945, 1946, 1949–1965), J. Czachowska (1966–1986).

Wymiana pokoleniowa, opóźnienia wydawnicze – lata 80. i 90.

PBL do początku lat 80. wydawana była na bieżąco w trybie rocznym. Przełom lat 80. i 90. zapoczątkował pogłębiające się opóźnienia w publikacji kolejnych roczników. Dziś rozbieżność ta wynosi 15 lat. W tym miejscu trzeba wyjaśnić kilka najistotniejszych uwarunkowań tego zjawiska.

Zacząć należy od wymiany generacyjnej w Pracowni, która nastąpiła w latach 80. Musiało upłynąć kilka lat, zanim młodzi pracownicy stali się odpowiednio wykwalifikowani i efektywni. Kolejnym powodem były przemiany polityczno-gospodarcze w Polsce po roku 1989, którym towarzyszyło znaczne niedofinansowanie wielu dziedzin nauki. Wpłynęło to na utrzymanie niskich wynagrodzeń i blokady etatów. Niewystarczające pensje, przejścia na emeryturę i inne sytuacje życiowe spowodowały odpływ części pracowników, a na ich stanowiska nie zatrudniano nowych osób. Piętnaście etatów z roku 1989 zostało zredukowane do ośmiu i pół w 2008. W tak pomniejszonym składzie zespół nie był w stanie utrzymać tempa pracy swych poprzedników¹³.

Innym problemem była niemożność sfinansowania przez IBL publikacji kolejnych, przygotowanych już do druku roczników PBL w formie książkowej. Lata 90. to czas, kiedy dzięki pozyskaniu grantów przyznanych przez Komitet Badań Naukowych można było nadrobić te zaległości. Na Zespół spadły wówczas dodatkowe obowiązki – należało w dużo większym stopniu niż dawniej zaangażować się w proces wydawniczy, czyli przygotowanie edytorskie, produkcję, a nawet dystrybucję pięciu dwutomowych roczników za lata 1984–1988.

¹³ Zob.: J. Kandziora, *Głos w sprawie „Polskiej Bibliografii Literackiej”*, „Kultura” (Paryż) 1994, nr 5, s. 144–146.

Kolejne powody opóźnienia wiążą się z wielkim wyzwaniem, jakim było przekształcenie PBL w cyfrową bazę danych. Zajęło ono cztery lata.

Między humanistyką a informatyką. U progu XXI w.– z internetową bazą danych

Rok 1997 był w dziejach naszej Pracowni przełomowy. Podjęta została wówczas decyzja o stworzeniu nowej przestrzeni dla PBL przy użyciu medium elektronicznego. Decyzja ta była podyktowana chęcią skrócenia prac nad kolejnymi rocznikami PBL przez zautomatyzowanie kolejnych etapów procesu wydawniczego¹⁴. Ówczesny kierownik Pracowni Jacek Biesiada nawiązał współpracę z Politechniką Poznańską, a zespół informatyków pod kierunkiem Macieja Matysiaka podjął się projektu i realizacji programu komputerowego w systemie Oracle.

Program ten składał się pierwotnie z trzech modułów. Pierwszy z nich stanowił narzędzie do wprowadzania przez pracowników materiałów bibliograficznych, drugi służył do redagowania i edycji zgromadzonych informacji oraz przygotowania dzieła do wydania w formie książki lub płyty CD, trzeci natomiast pozwalał na prezentację PBL w Internecie.

Dokładnie 20 lat temu, w lutym 1998 roku zapoczątkowano pracę nad PBL 1989 przy użyciu nośnika elektronicznego. Pionierski rocznik 1989 przyjął postać płyty CD (rok wydania 2001). Czynniki ekonomiczne i narastające opóźnienia zdecydowały o tym, że ten nowatorski program nigdy nie posłużył do publikacji PBL w postaci książki. Podjęta została ostateczna decyzja, że PBL ma istnieć wyłącznie w formie cyfrowej, stając się jedną z pierwszych w Polsce bazą danych w dziedzinie humanistyki. Do roku 2006 widoczne publicznie były zaledwie trzy roczniki PBL za lata 1990–1992. Przełomowym okazał się rok 2007, kiedy portal internetowy został zmodernizowany i zyskał obecny wygląd, prezentując dane za lata 1989–1995 oraz fragmentarycznie wprowadzony rocznik 1988¹⁵. Od tego roku wszystkie materiały wprowadzane przez pracowników są natychmiast poddawane redakcji i widoczne w Internecie (<http://pbl.ibl.poznan.pl>) – a baza przyjmuje formę otwartą. Tak potężny blok informacji bibliograficznych wzbudza powszechne zainteresowanie, co widoczne jest w korespondencji napływającej do Pracowni. Wąski krąg dotychczasowych odbiorców – naukowców i studentów poszerza się o uczniów, nauczycieli, bibliotekarzy, wydawców, twórców mających swe hasła

¹⁴ Wyczerpujący opis budowy i działania programu służącego do wprowadzania danych oraz ich redagowania znajduje się w artykułach: Domosławska B., Jaworska K., Szkudlarska M., *Polska Bibliografia Literacka – nieprzerwanie w drodze ku nowoczesności*, [w:] *Bibliografia. Historia, teoria, praktyka*, Warszawa 2016, s. 129–136. Domosławska B., Szymańska Z., „*Polska Bibliografia Literacka*” on-line. *Tworzenie bazy, ograniczenia, innowacje i dalszy rozwój*. www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat19/domoslawska_szymanska.php.

¹⁵ J. Zoń, *Polska Bibliografia Literacka – zmiany, ale jakie?* <http://www.ebib.pl/2007/88/a.php?zon>.

w PBL, ludzi związanych z kulturą oraz innych użytkowników Internetu – w kraju i za granicą.

W miarę upływu lat program stworzony w 1998 był wielokrotnie modyfikowany. Praca nad jego udoskonaleniem jest wynikiem intensywnego współdziałania części zespołu (Beata Domosławska, Beata Latosińska, Małgorzata Szkudlarska) z informatykiem M. Matysiakiem. Oprócz szeregu drobnych zmian poprawiających funkcjonalność, na szczególną uwagę zasługują dwa projekty: modernizacja kartoteki czasopism oraz stworzenie na bazie kartoteki czasopism panelu umożliwiającego zarządzanie pracą poszczególnych pracowników oraz całego zespołu. Nowymi elementami są także kartoteka przypisów metodologicznych oraz komunikator służący pracownikom do wymiany informacji między sobą.

W poszukiwaniu nowej metody – czas transformacji

Cyfrowy PBL budową odwzorowuje wersję książkową – z zachowaniem siatki działów i charakterystycznym dla tej bibliografii zhierarchizowanym grupowaniem materiałów w obrębie tych działów. Jednak dotychczasowa, istniejąca od czasów S. Wierczyńskiego, a skodyfikowana i rozwijana przez Ewę Ziomkową metoda pracy nad PBL w nowych warunkach okazała się niewystarczająca. W PBL on-line obowiązuje większość dawnych przepisów dotyczących sposobu gromadzenia materiału, musiały się jednak pojawić nowe instrukcje opisujące technikę wprowadzania danych do formularzy i kartotek, w które wyposażony jest moduł przeznaczony dla pracowników.

Zasadnicze jednak trudności, z którymi należało się zmierzyć, mają związek z merytoryczną zawartością PBL. W czasach publikacji w formie drukowanej działania odbywały się na zamkniętym zbiorze danych, a organizowanie informacji dokonywało się w obrębie jednego rocznika. W przestrzeni Internetu PBL nabrała dynamiki, ma obecnie charakter otwarty i rozrasta się o kolejne opracowywane lata. Uwzględnienie dokonujących się na wielu płaszczyznach zmian nastęrcza wiele trudności. Dotyczy to np. zmieniających się form nazwisk twórców, nazw instytucji czy cyklicznych imprez, które wymagają ujednoczenia w celu identyfikacji, przy jednoczesnym uwzględnieniu ich wariantowości.

Innym problemem okazuje się odzwierciedlenie przemian politycznych (pojawianie się nowych państw czy nowych literatur obcych), a także przemian w nauce, w życiu literackim, w szkolnictwie i organizacji nauki. Część istniejących dotychczas działów stopniowo wygasa, inne należy tworzyć. Pojawiła się również konieczność uwzględnienia cesur w procesach historycznoliterackich (np. przełom roku 1989 w Polsce). Najradzykalniejsza zmiana w stosunku do drukowanych roczników PBL dokonała się w dziale Teoria literatury, który uległ kompleksowej reorganizacji w celu oddania aktualnego stanu badań w tej dziedzinie.

Rynek wydawniczy po 1989

Rok 1989 jest dla PBL przełomowy nie tylko ze względu na odejście od pracy na fiszkach, lecz także z powodu zmian w funkcjonowaniu rynku wydawniczego w Polsce. Rozpoczyna się wówczas olbrzymi boom wydawniczy, którego Biblioteka Narodowa stanowiąca dotychczas dla PBB główne źródło informacji nt. publikacji książkowych nie jest w stanie w pełni zarejestrować. W związku z tym stało się konieczne wypracowanie własnych ścieżek dotarcia do wiadomości o nowościach na rynku wydawniczym.

Kolejnym problemem staje się też żywiołowy rozwój czasopiśmiennictwa. Przed rokiem 1989 korpus periodyków opracowywanych na potrzeby PBL był dość stabilny, od roku 1989 sytuacja staje się dynamiczna – następuje erupcja nowych tytułów. W związku z tym konieczne staje się zmniejszenie listy opracowywanych periodyków w celu skrócenia prac nad jednym rocznikiem. Decyzję tę poprzedzają konsultacje i dyskusje ze środowiskiem naukowym. Pierwsza redukcja dotyczy rocznika PBL 1990 i obejmuje głównie dzienniki i tygodniki regionalne, pisma o charakterze społeczno-politycznym, pisma kościelne, kalendarze, pisma prawnicze i ekonomiczne, a także obce bibliografie. Od rocznika 1996 następuje rezygnacja z opracowywania obcych pism sławistycznych i części polonijnych. Mimo tych prób ograniczeń liczba opracowywanych czasopism i co za tym idzie – ilość zbieranego materiału ciągle przyrasta, ponieważ stale pojawiają się nowe periodyki wchodzące w zakres zainteresowań PBL.

Tabela 2 prezentuje przybliżone dane liczbowe obrazujące ilość materiału zebranego do wybranych roczników oraz średnią liczbę zapisów na jednego pracownika.

Tabela 2. Liczba zebranego materiału w wybranych rocznikach i średnia liczba zapisów

Rocznik PBL	Łączna liczba zapisów	Czasopisma opracowane (czasopisma zredukowane)	Zapisy z opracowanych czasopism	Książki	Średnia zapisów dla pracownika (liczba zatrudnionych osób)
1989	56000	839	45350	4250	5600 (10)
1990	32300	634 (302)	25570	3800	3200 (10)
1996	48000	743 (75)	37800	5900	5300 (9)
2002	52300	845	41700	6000	3700 (14)

PBL dzisiaj

Dotychczasowe sposoby przeszukiwania bazy (linearnie według spisu działów lub poprzez indeksy nazwiskowe i rzeczowe, kartoteki teatrów, czasopism i wydawnictw, a także poprzez tytuły) okazują się niewystarczające z powodu ogromu zawartych w PBL informacji. Dlatego w ramach grantu przyznanego w 2015 roku przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe we współpracy z zespołem Pracowni Bibliografii Bieżącej tworzy w systemie PostgreSQL

relacyjną bazę danych z interfejsem badawczym adresowaną do nowoczesnych, wymagających odbiorców, która umożliwi sprawne nawigowanie po olbrzymim materiale oferowanym przez PBL. W chwili obecnej pod adresem <https://pbl.ibl.waw.pl> udostępniona jest jej wersja testowa.

Ponadto trwają prace nad automatycznym poborem informacji z innych baz danych, co w najbliższym czasie powinno znacznie usprawnić opracowywanie PBL¹⁶.

Bardzo pozytywnym aspektem zakończonego właśnie grantu stała się możliwość zatrudnienia sześciu nowych pracowników, którzy od listopada br. staną się etatowymi członkami Zespołu¹⁷.

Znaczenie PBL dla kultury polskiej

Historia PBL w ostatnich latach to nieustanne zmaganie się z problemami finansowymi, walka o możliwość przyjęcia nowych pracowników, o granty wspomagające techniczną modernizację i rozbudowę bazy. A przecież jest to dzieło stanowiące część polskiego dziedzictwa narodowego, którego tworzenie powinno odbywać się w warunkach stabilnych.

PBL zawsze starała się sprostać potrzebom czasu. W roku 1932 jej twórca, prof. S. Wierczyński, uzasadniał konieczność utworzenia bibliografii obejmującej nie tylko publikacje książkowe, ale i czasopiśmiennicze następująco: „... jest to jeden z najgłówniejszych i najważniejszych postulatów metodologicznych nauki literatury. Dopóki bibliografii takiej nie będzie, nie ma mowy o wyczerpującym traktowaniu przedmiotu w badaniach polonistycznych: brak im bowiem obecnie jednej z głównych podstaw źródłowych, na których powinny się opierać. (...) Obraz dziejów literackich kreślony w dzisiejszych warunkach, będzie zawsze niepełny i niepewny¹⁸.”

Przez wiele lat PBL była jedynym źródłem informacji w dziedzinie literatury, teatru, filmu, radia, życia literackiego i naukowego. W wieku XXI, w dobie Internetu, powstają liczne specjalistyczne bazy obejmujące swym zakresem część zagadnień mieszczących się w polu zainteresowań PBL, żadna z nich nie prezentuje jednak materiału w sposób tak uporządkowany, zhierarchizowany i w tak obszernym zakresie, jak PBL. Dystans czasowy oddzielający PBL od współczesności jest poważnym mankamentem tego dzieła

¹⁶ Chodzi tu głównie o implementację książek z zasobów BN dzięki serwisowi umożliwiającemu masowe pobieranie danych bibliograficznych poprzez API.

¹⁷ W ostatnich latach do Zespołu dołączyli: Paulina Czwordon-Lis (2013) i Tomasz Mioduszeński (2014) oraz osoby zatrudnione w ramach grantu w roku 2016: Marta Barańska (Karpov), Karolina Jaworska, Beata Koper, Tomasz Umerle, Barbara Wachek (Węglarczyk) oraz w 2017 Cezary Rosiński.

¹⁸ S. Vrtel-Wierczyński, *O bibliografię literacką czasopism polskich*, „Nauka Polska” 1932, t. 16, s. 82–85.

– zwłaszcza dla tych badaczy literatury, teatru, filmu, którzy chcą mieć dostęp do najnowszych informacji z interesujących ich dziedzin. Jednak dla tych wszystkich, których interesuje aspekt historyczny – PBL jest nadal źródłem bezcennej wiedzy. Dlatego jednym z priorytetowych zadań, jakie stoją przed Pracownią, jest z jednej strony zapełnienie ogromnej luki czasowej oddzielającej nas od roku 2018, z drugiej wprowadzenie książkowych roczników PBL z lat 1944–1988 do bazy internetowej obejmującej obecnie lata 1989–2003. Jeśli cel ten zostanie zrealizowany, PBL stanie się kompletną dokumentacyjną panoramą polskiej kultury literackiej i powiązanych z nią dziedzin od zakończenia II wojny światowej.

Inni o nas

Siedemdziesiąt lat Pracowni Bibliografii Bieżącej przełożyło się na 59 roczników Polskiej Bibliografii Literackiej. Interdyscyplinarność PBL sprawia, że dla wielu pisarzy, badaczy literatury, teatrologów, filmoznawców, krytyków, ludzi teatru, uczonych z pokrewnych dyscyplin naukowych – historyków, filozofów, socjologów, psychologów, filologów obcych, prasoznawców, a także dla nauczycieli, bibliotekarzy, studentów i uczniów od lat PBL jest punktem wyjścia, inspiracją ich prac naukowych i popularyzatorskich, referatów, źródłem informacji o własnym dorobku literackim, artystycznym, naukowym.

Na zakończenie warto oddać głos tym, dla których trzecie już pokolenie poznańskich bibliografów tworzy swe dzieło:

– Anonimowi użytkownicy PBL odpowiadający na internetową ankietę ogłoszoną w 2016 roku:

„[PBL] Jest jedyna w swoim rodzaju i inni też się mogą na niej wzorować” „Jeżeli chodzi o zakres i zasięg PBL jest opracowaniem najpełniejszym”, „To, co już jest, jest super” „Uważam, że to PBL może być wzorem dla innych bibliografii cyfrowych (...) Jednak zdecydowanie większy priorytet przypisałbym objęciu przez elektroniczną PBL lat 1944–1988 oraz od 2002 do dziś”.

Profesorowie:

– Jerzy Ziomek: „PBL jest dziełem, bez którego trudno już wyobrazić sobie pracę współczesnego badacza literatury, jednocześnie zaś z biegiem lat nie straci ono wartości, pozostając ważną pomocą naukową”¹⁹.

– Janusz Degler: „Polska Bibliografia Literacka (...) to fundamentalne i niezastąpione źródło danych o wszelkich publikacjach dotyczących literatury, teatru i filmu”²⁰.

– Marian Kisiel: „Żaden pracownik nauki nie wyobraża sobie nawet, że mógłby zlekceważyć zapisów[!] Polskiej Bibliografii Literackiej w trakcie pisania jakiegokolwiek

¹⁹ Recenzja wewnętrzna, X 1987.

²⁰ J. Degler, *Nauka w niebezpieczeństwie. O projekcie zmian w Polskiej Bibliografii Literackiej*, „Teatr” 1998, nr 1, s. 56–57.

artykułu. Bo PBL jest Mekką i Rzymem polonisty, Ziemią Świętą, którą odwiedza się z rzeczywistej potrzeby, a nie z jakiegoś przymusu”²¹.

Bibliografia

- Biesiada J., *Pięćdziesiąt lat „Polskiej Bibliografii Literackiej”*, „Nauka” 2004 nr 1, s. 137–141.
- Czachowska J., *Rozwój bibliografii literackiej w Polsce*, Wrocław 1979.
- Czachowska J., *Zmagania z cenzurą słowników i bibliografii literackich w PRL*, [w:] *Piśmiennictwo, systemy kontroli, obiegi alternatywne*, pod red. J. Kosteckiego i A. Brodzkiej, t. 2, Warszawa 1992, s. 214–236.
- Danilewicz Zielińska M., *Szkice o literaturze emigracyjnej*, Wrocław 1992.
- Domosławska B., Jaworska K., Szkudlarska M., *Polska Bibliografia Literacka – nieprzerwanie w drodze ku nowoczesności*, [w:] *Bibliografia. Historia, teoria, praktyka*, Warszawa 2016, s. 129–136.
- Domosławska B., Szymańska Z., *„Polska Bibliografia Literacka” on-line. Tworzenie bazy, ograniczenia, innowacje i dalszy rozwój*. www.ebib.pl/publikacje/matkonf/mat19/domoslawska_szymanska.php.
- Szymańska Z., *Funkcje bibliografii literackich*, Wrocław 2011, rozprawa doktorska.
- Tokarzówna K., *Cenzura w „Polskiej Bibliografii Literackiej*, [w:] *Piśmiennictwo, systemy kontroli, obiegi alternatywne*, pod red. J. Kosteckiego i A. Brodzkiej, t. 2, Warszawa 1992, s. 214–236.
- Tokarzówna K., Tyszkiewicz T., Ziomkowska E., *„Polska Bibliografia Literacka”. Prehistoria – historia – teraźniejszość*, „Roczniki Biblioteczne”, R. 28: 1981, z. 1–2, s. 59–71.
- Wierczyński S., *Sprawa bibliografii literackiej czasopism polskich*, „Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, R. 4: 1930, s. 63–65.

Polish Literary Bibliography

– from traditional editions to the online database

Polish Literary Bibliography shows the documentation material in an annual order records of the texts of Polish authors, also translated into foreign languages and foreign authors translated into Polish. It notes works in the theory of literature and also history of literature, literary life, literary criticism, theater and film. Is a complete theatrical and film bibliography, presents records of radio plays and television theater. In the years 1954–2000 it appeared in annual cycles, including in 38 volumes material from the years 1944/1945–1988. To the volume for 1985, it was subjected to constant censor interventions. Since 1989, it exists as an online database. The creator of PLB was professor Stefan Vrtel-Wierczyński, who has also established in 1948 Department of Current Bibliography in which the bibliography is being developed.

Key words: Polish literature, literary bibliography, Polish Literary Bibliography, Institute of Literary Research of the Polish Academy of Sciences, censorship, online literary database

²¹ M. Kisiel, *Śmierć Pebeelki?*, „Twórczość” 1994, nr 5, s. 144–145.